

Enformasyon Toplumunun Ekonomi Politikği

The Political Economy of Information Society

Levent Yaylağül, Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: alaylagul@hotmail.com

Anahtar Kelimeler:

Enformasyon
Teknolojileri,
Enformasyon Toplumu,
Eleştirel Ekonomi,
Politik.

Öz

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri ile bunlara bağlı olarak enformasyon üretiminde önemli bir artış olmuştur. Daniel Bell, David Harvey ve Manuel Castells gibi toplumbilimciler, 1970'lerden itibaren bilgiye dayalı yeni bir enformasyon toplumunun bu gelişmeler sonucunda ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Bu bağlamda bu makalede, eleştirel ekonomi politik yaklaşım ile enformasyon toplumu kavramsallaştırması nitel/tarihsel bir yaklaşımla incelenmiştir. Buna göre, enformasyon teknolojileri ve bunların içerikleri özel sektör tarafından onun ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Teknoloji ve içeriğin mülkiyet yapısı özel sektörün denetimindedir ve bunlar, toplumun bilgi ihtiyacını karşılamak amacıyla değil, kapitalist pazar mekanizması çerçevesinde emtia formunda üretilir. Kullanıcıların bunlara erişimi ve kullanımı da yine onların gelir düzeyine bağlıdır. Mevcut dünya sistemi bağlamında enformasyon teknolojileri ve bunların içerikleri gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel bağımlılığı ve dijital bölünmeyi daha da artırmıştır. Yeni enformasyon teknolojileri ve bunların içerikleri hem sistemin enformasyonel altyapısı hem de bu alanda üretilen yeni emtialar açısından küresel kapitalizmin temel bileşenlerindedir.

Keywords:

Information
Technologies,
Information Society,
The Critical Political
Economy.

Abstract

After World War II, there has been a significant increase in information production due to new communication and information technologies and their contents. Sociologists such as Daniel Bell, David Harvey and Manuel Castells have argued that since the 1970's a new "information society", based on knowledge has emerged as a result of these developments. In this context, in this article, the conceptualization of the information society has been examined with a qualitative/historical approach using critical political economy. Accordingly, the information technologies (hardwares) and their contents (softwares) have been carried out by the private sector in accordance with their needs and objectives. The ownership structure of technology and the content are under the supervision of the private sector and they are produced in the form of commodities within the framework of the capitalist market mechanism, not to meet the needs of information of the society. Users' access to information technologies and their contents also depends on their level of income. In the context of the present World system, information technologies and their contents have further increased economic and cultural dependency and the digital divide between developed and less developed countries. New information technologies and their contents are main components of global capitalism in terms of both the information infrastructure of the system and the new commodities which are produced in this area.

Giriş

II. Dünya Savaşı sonrasında, tüketim malları ile birlikte, bilgi de önemli oranda artmıştır. Daniel Bell, David Harvey ve Manuel Castells gibi toplumbilimciler, özellikle iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerin yeni bir toplum tipi yarattığı görüşünü ileri sürmüşlerdir. “Bilgi toplumu”, “sanayi sonrası toplum”, “kapitalizm sonrası toplum” gibi kavramlarla dile getirilen bu toplum tipinde kapitalist ve sosyalist ekonomi modelinin yerini ortak bir bilgi ekonomisinin aldığı düşüncesinden hareket edilmektedir. Buna göre günümüz toplumlarında artık ağır sanayinin ve emeğin yerini bilgi almıştır. Yeni iletişim teknolojileri ve internetin gelişimi de bu söylemi güçlendirmiştir. Buna enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi, yayılması ve uygulamasının refah ve zenginlik getireceği yönündeki neo-liberal ekonomi söylemi de eşlik etmiştir. Enformasyonun artışı ve en üretken kaynak haline gelmesi, Fordist üretim bandının yerini esnek üretimin alması gibi gelişmelerle post modern toplum kuramının da dayanak noktasını oluşturan, kapitalist toplumlarda hizmet sektörünün üretimin önüne geçmesi anlayışı, farklı hayat tarzlarının temelini oluşturan tüketime dayalı yaşam biçimlerinde somutlaşır. Bu kuramcılar küreselleşme ile ulus devletin aşınmasına ve yurttaş kimliğinin yerine etnik, dinsel, cinsel kimliklerin ikame edilmesini değişimin kanıtları olarak sunarlar (Murdock, 1999:451).

Bu anlayışa göre, sanayi kapitalizmi enformasyon devrimi ile birlikte yerini “elektronik bir cumhuriyet”e bırakmıştır. Bilgisayar ve enformasyon teknolojilerindeki devrimle “post fordist”, “post kapitalist”, “post modern” bir “enformasyon toplumu” ortaya çıkmış ve siber-alan teknolojisi elektronik bir demokrasi yaratmıştır. Kişisel bilgisayarların, telefon ve televizyonların tek bir dijital ağ üzerinde yöndeşmesi; ev, okul ve iş yerlerinden internete bağlanabilmesi sonucunda interaktif iletişim sistemleri çok genişlemiştir ve yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri iletişim ve enformasyon alanında büyük değişiklikler yaratmıştır (Dawson ve Foster, 1996).

Günümüzün toplumları, sınıf tahakkümüne dayalı toplumlardır. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ve enformasyon da kapitalist tahakküm ilişkileri içerisinde ideolojik alanın bir parçasıdır. Yeni enformasyon teknolojileri ve bunların ürünleri de tekelci, küresel sermayenin elinde yoğunlaşmaktadır (Curran, 1999:399). Bu nedenle teknoloji ve enformasyon, onu üreten ve kontrol edenlerden bağımsız düşünülemez. Sadece enformasyonun ya da yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin niceliksel olarak artışı gibi, görünüşteki yüzeysel değişikliklere takılıp kalmadan küresel kapitalist sistemde mülkiyet ve iktidar ilişkilerinde yapısal bir değişim olup olmadığına bakmak gerekir. Yeni enformasyon teknolojileri ile bunların içeriklerinin hangi sosyal sistem içerisinde gerçekleştiği ve işlediği ve bu sistemin doğasının ne olduğu yapısal olarak ortaya konmalıdır. Buradan hareketle şu sorulara cevap aranabilir: Bu gelişmeleri kimler kontrol edip yönlendirmekte ve gelişmeler kimlerin çıkarlarına hizmet etmektedir? Kimler yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerini geliştirmekte ve bunları hangi amaçlarla kullanmaktadır? Kârlardan kimler faydalanmakta, maliyetleri kimler üstlenmektedir ve kimler avantajlı konumdadır ve kimler bu süreçleri dezavantajlı olarak deneyimlemektedir?

Egemen bakış açısıyla bu gelişmeler doğal birer süreçmiş gibi sunulmaktadır mit

haline getirilir. Oysa bu gelişmeler sadece toplumların enformasyon ihtiyacına göre açıklanamazlar. Çünkü bütün bu gelişmeler var olan mülkiyet ve iktidar ilişkilerini de yeniden üretirler. Kapitalist toplumlarda teknolojik ürünler de enformasyon da ticaret konusudur. Bundan dolayı, yeni enformasyon teknolojileri ve içerikleri daha geniş bir sosyo-ekonomik sistem olan küresel kapitalist sistemin bütünleşik bir parçasıdır. Bu nedenle bu incelemede, eleştirel ekonomi politik yaklaşımla, enformasyon toplumu kavramsallaştırmasıyla ilgili dile getirilen toplumsal değişimler tarihsel ve toplumsal bağlamına yerleştirilerek tarihsel/nitel olarak değerlendirilmektedir. Bu gelişmeler kapitalizmin gelişim dinamiklerine yerleştirilerek ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik dönüşümler ve bunların yarattığı toplumsal sonuçlar mülkiyet ve iktidar ilişkileri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Eleştirel Ekonomi Politik Yaklaşım

Eleştirel ekonomi politik yaklaşım, kapitalist sistemde ekonomik ve kültürel kaynakların dağılımı sorunuyla ilgilenir. Toplumsal bir üretim sistemi olarak kapitalizmi inceler ve klasik yaklaşımın eleştirisine dayanır. Bu yaklaşımda iletişim teknolojileri ve içerikleriyle enformasyon üreten kurumların örgütlenme biçimleri, politikaları ve işleyişleriyle bu kurumların topluma etkileri birlikte değerlendirilir. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ve bunların içerikleri alanında üretilen mal ve hizmetleri kimlerin kontrol ettiği, kimlerin nerede ne zaman ve nasıl bu malları ve hizmetleri sağlamak için harekete geçtiğini, kimlerin bunların üretim ve dağıtım sistemini sürdürmek için eylemde bulunduğunu, örneğin, deregülasyon gibi politik değişimleri ve bunların yasalaşması için düzenleyici kurulların ve siyaset gibi kurumların ideolojik önemini ve sürece olan etkilerini açıklar. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri ile bunların ürünlerinin endüstrileşmesi ve ürünlerin üretim, dağıtım, bölüşüm ve tüketim süreçlerini inceler. Sermaye hareketlerini, devletin rolünü göz önünde bulunduran bütüncül bir yaklaşımla ekonomik, siyasal ve kültürel parçaların oluşturduğu kapitalist sistemi bu parçaların karşılıklı ilişkileri içinde ele alır. Kapitalist sistemin tarihsel gelişimi içinde uygulanan sosyal politikalara bakar. Sınıfsal ilişkileri ve çelişkileri analize dahil eder. Enformasyon ve iletişim endüstrisinin diğer endüstrilerle ve ulusal ve uluslararası siyasi oluşumlarla ilişkisini mevcut güç ve iktidar yapıları içerisinde analiz eder. Güç ve iktidar ilişkilerinin analize dahil edilmesiyle sınıflar ve ülkeler arasında yer alan yapısal eşitsizlikler ortaya konulabilir. Böylece bu yaklaşımla yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri ile bunların çıktılarının nasıl ve niçin üretildiği sorusu bağlamında enformasyon teknolojileri ve ürünlerinin üretimine ve dağılımına etki eden sınırlamalar ve kısıtlamalar açığa çıkarılabilir (Wasko, 1989:474-77).

Sosyal sorunları incelemede eleştirel ekonomi politik, olayların sadece görünen yüzlerine bakmaz, bunların altında yatan nedenleri ortaya çıkarmayı amaçlar. Mülkiyet ve iktidar ilişkilerini analizin odağına yerleştirir. Yeni enformasyon teknolojileri ve içerikleri de güç ve iktidar ilişkilerinin bir parçası olduğu için küresel kapitalizmden yalıtılarak anlaşılabilir. Eleştirel ekonomi politik yaklaşım, ayrıca, mülkiyet ve iktidar ilişkilerini değiştirmeyi de amaçlar (Mosco, 1996).

Eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre, sınıflı toplumlarda egemen olan düşünceler, egemen sınıfın düşünceleridir. Kapitalist kültür ideolojiktir ve hegemonya aracıdır. İlk dönem eleştirel kuramcılar hayatın maddi ve ekonomik koşullarının temel belirleyici olduğuna vurgu yaparken, ideoloji ve hegemonya kuramları ile insanların düşünme ve hissetme biçimlerinin (sağduyu, bilinç ya da ideolojilerinin) egemen sınıfın egemenliğini sürdürmede önemli faktörler olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Bu bilinçle insanlarda dünya hakkında belirli duyarlılıklar yaratılarak toplum bir bütünlük içinde korunur (O'Shaughnessy, 1999:89). Buna göre, enformasyon toplumu, sanayi sonrası toplum ya da post-modern toplum gibi kavramlaştırmalar da kapitalist toplumdaki hegemonik mücadelenin bilimsel alandaki uzantılarıdır.

Bu incelemede eleştirel ekonomi politik yaklaşımla enformasyon toplumu olarak kavramsallaştırılan toplum analiz edilmektedir. Bunun için öncelikle enformasyon toplumu kuramcılarının önde gelenlerinden Daniel Bell, David Harvey ve bu alanda en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Manel Castells'in temel görüşleri ele alınmış, bunu takiben enformasyon teknolojileri ve içerikleri alanındaki gelişmelerin içinde gerçekleştiği kapitalizmin küreselleşmesine giden tarihsel süreçler değerlendirilmiştir. Artan enformasyonla toplumun daha demokratik ve özgürlükçü olduğu söylemi, kapitalizme içkin olan sosyo-ekonomik ve kültürel eşitsizliklerden hareketle ele alınmış ve son olarak küresel kapitalizm bağlamında uluslararası düzende enformasyon teknolojileri ve içeriklerine erişimde yaşanan eşitsizlikler ve bunun sonucunda ortaya çıkan dijital bölünme irdelenmiştir.

Enformasyon Toplumunun Düşünsel Babaları: Bell, Harvey ve Castells

Daniel Bell (1973), 1970'li yıllarda kapitalist ekonomilerde enformasyon üretimi ve dağıtımının önemli bir etkinlik haline gelmesiyle enformasyon üretme, işleme ve saklama faaliyetlerinin yeni bir toplum tipi yarattığı iddiasını geliştirmiştir. Bell'e göre bu tip toplumlarda eğlence ve zevk amaçlı tüketim en önemli değerlerdir. Bilgiye dayalı endüstri sonrası toplum, yeni bir sosyal sistem olarak 1970'lerde ABD'de doğmuş ve daha sonra, gelişmiş endüstriyel bölgeler olarak Batı Avrupa ve Japonya'ya da yayılmıştır. Bilgi toplumu iş ve hizmet alanında çok fazla bilgiye ihtiyaç duyar. Bu tip toplumlarda maddi servetin yerini eğitim ve bilgi almıştır. Ancak Bell'in bu yaklaşımı, kapitalizme içkin olan üretimin ve kapitalizmin doğasında var olan üretim ilişkilerinin sürekliliğini göz ardı ederek kapitalist toplumda sermayenin aşırı genişlemesi ve yapısal eşitsizlik nedeniyle bilgi ekonomisinin yarattığı krizi ön göremez.

David Harvey (1989)'e göre modern toplumlarda sermaye, akılcılık, bilim ve teknolojiyi zamanın ve mekanın örgütlenmesi ve kontrolü amacıyla kullanırken, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle zaman ve mekan ayrımı ortadan kalkarak ekonomik etkinlikleri sınırlayan zorunluluklar yok olmuştur. Böylece zamandan tasarruf sağlanmış ve tüketim olanakları çoğalmıştır. Örgütsel merkezi kapitalizm, yerini kapitalizmin yerelleşmiş yeni bir versiyonuna bırakmış; bu gelişmeler sonucunda modern ekonomiye özgü olarak ekonomik koşulların değişkenliği, iş güvenliğinin olmayışı sonucunda sınıf karşıtlıkları ortadan kalmış, daimi sınıf çıkarlarının yerini geçici / bireysel kimliklere bağlı çıkarlar almıştır.

Manuel Castells (1998)'e göre ise, enformasyon teknolojisi, küresel olarak toplumsal, siyasal, ekonomik dönüşümlere neden olmuş ve enformasyon toplumu denilen bir toplum tipi ortaya çıkmıştır. 1980'lerde ortaya çıkan enformasyon ekonomisi SSCB'nin dağılmasıyla kapitalizmin yeniden yapılanmasını sağlamıştır. Enformasyon ekonomisinde insanları, kurumları ve ülkeleri birbirine bağlayan ağlar yaygınlaşmıştır. Bu ağlar, bir yanda uluslararası ilişkilerdeki bütünleşmeyi artırırken, öte yandan toplumsal ayrışma ve parçalanmalara sebep olmuştur. Ancak her iki durumda da enformasyon ekonomisinin getirdiği sosyo-ekonomik etkinliklere katılımı zorunlu kılmıştır. Castells, enformasyonel kapitalizm dediği bu sistemde enformasyon ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi görmüştür. Bu kavramsallaştırma hem kapitalizmdeki sürekliliğe vurgu yapar hem de onda bir kopuş olduğunu imâ eder. Çünkü yeni enformasyon teknolojileri sermayenin egemen mantığı çerçevesinde var olan dünya sistemi içerisinde işlemeye devam ederek toplumsal katmanlaşmayı yeniden üretirken ona yeni bir biçim de vermekte, kapitalizmin yeni motoru enformasyon olmaktadır. Bu yeni bir toplum tipinin habercisidir.

Castells (1996)'e göre, yeni enformasyon teknolojileri toplumu yeniden biçimlendirir, işleyişi hızlandırır ve maddi temellerini değiştirir. Şirket yapıları da değişmiş, eski modeldeki dikey bütünleşmenin yerini yatay bütünleşme almıştır. Böylece post-fordist esnek üretim mümkün olmuştur. Ağ toplumunda bilgi-yoğun işlere dayalı olarak enformasyon işçileri eski mavi yakalı vasıfsız işçilerin yerini almıştır. Bilgi işçileri bilgi ve uzmanlık sahibi vasıflı kimselerdir. Bütün bu dönüşümler mekanın organizasyonunu da dönüştürmüştür. Bir yanda küresel olanın bütünleşik parçası olan şehirler, diğer yanda yerel olarak fiziksel ve toplumsal açıdan bölünmüş (ayrışmış) şehirler ortaya çıkmıştır. Yeni şirketlerdeki yönetici seçkinler, kültürel beğenileri ve yaşam biçimleri ile geleneksel kapitalist sınıfın yerini almıştır. Enformasyonel kapitalizmde sermaye birikim süreci küresel şekilde gerçekleşir ve enformasyon şebekeleri finans ve bilgi akışı çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapı içerisinde sermaye akışını denetleyenler kapitalistler değil, yönetici seçkinlerdir. Dolayısıyla enformasyonel kapitalizmde ekonomik anlamda küresel kapitalist bir sınıftan da bahsedilemez. Onun yerini küresel sermaye ve bilgi ağları almıştır. Elektronik şebekeler aracılığıyla finans akışını gerçekleştirenler kolektif kapitalistler haline gelmişlerdir.

Manuel Castells (2001), yeni enformasyon teknolojileri ile küresel kapitalizmin gelişmesi arasındaki diyalektik etkileşimi bütünsel bir yaklaşımla ele aldığı iddia etmesine rağmen, enformasyonel kapitalizm ya da ağ toplumu olarak kavramsallaştırdığı yeni siyasal, ekonomik ve kültürel olguyu ortaya koyma çabasında teknolojinin toplum üzerindeki belirleyici etkisini vurgularken yerleşik sosyal sistemdeki iktidar ve denetimi (gelişmelerin siyasal boyutunu) gözden kaçırmaktadır. Castells, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişme sonucunda ortaya çıkan iletişim ağlarının şirketlerin yapısını yatay (küresel olarak yayılma) ve dikey (hiyerarşik anlamda) dönüştürdüğünü iddia eder. Enformasyonel kapitalizmin doğası gereği, eğitim ve bilginin toplumsal tabakalaşmanın yeni göstergesi olarak gelir ve refahın yerini aldığı konusunda ısrar eder.

Manuel Castells de Daniel Bell ya da David Harvey gibi, sanayi sonrası toplum, enformasyon toplumu, post-modern toplum gibi farklı kavramsallaştırmalara rağmen içerik olarak birbirine yakın çağrışımlarla enformasyonun ön plana çıktığı ve

kapitalizmin işleyişi açısından önemini yadsınamayacağı bu toplum tipinde bilgiyi ve bilgi ekonomisini ele alırken eğitimi, enformasyonu ve bu sektörde çalışan enformasyon işçilerini sınıfsal kökenlerinden ayırarak ele almaktadır. Bu düşünürler, eğitim ve onunla ilgili bilgi kaynaklarına kimlerin nasıl/niçin erişebilirken diğerlerinin niçin ve nasıl bu kaynaklara erişemedikleri sorusunu (kapitalist toplumlarda maddi ve düşünsel kaynakların dağılımını sağlayan mülkiyet ve iktidar ilişkileri sorununu) görmezden gelirler. Eğitimsel ve enformasyonel kaynaklar kapitalist toplumlarda her isteyen istediği şekilde ulaşabileceği gibi mi dağıılmakta yoksa bilginin çoğu ayrıcalıklı sınıfların erişimine mi açıktır? Eğitim ve enformasyona erişim insanların gelir ve zenginlikleriyle bağlantılıdır. Eğitim alanı da kapitalist toplumlarda ticaret konusudur ve amaç yine kârı en çoklaştırmaktır. Kapitalist toplumlarda sınıf sisteminin tepesinde maddi ve düşünsel kaynakları kontrol eden kapitalist sınıf bulunmaktadır (Webster, 2002).

Küresel kapitalizmle yeni enformasyon teknolojileri ve bunların içerikleri arasında da diyalektik bir etkileşim vardır. Küreselleşme, emtialaşma, kâr maksimizasyonu, şirket çıkarları, sınıf mücadelesi gibi kapitalizmin gelişim dinamikleri enformasyon teknolojilerinin ve içeriklerinin gelişimini etkilerken enformasyon teknolojileri ve içerikleri de küresel kapitalizmin temel bileşeni olmuşlardır. Enformasyon üzerindeki iktidarın rolü, sermayenin denetimi ve çıkarlar bu süreci etkiler (Schiller, 1973). Eleştirel ekonomi politik çerçeveden hareketle sorulması gereken soru, bütün bu gelişmelerin kimlerin denetimi altında kimlerin çıkarına olarak geliştirildiği ve bunların hangi toplumsal süreçlere niçin ve nasıl uygulandığıdır? Bu gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için bu teknolojik gelişmelerin içinde yaşandığı kapitalizmin küresel aşamaya nasıl geldiğinin incelenmesi gerekir.

Küresel Kapitalizmin Gelişimi

I. Dünya Savaşı'na kadar dünya ekonomisinin ve siyasetinin öncülüğünü ve liderliğini İngiltere yapmıştır. Ancak İngiltere'nin zaman içinde gücünün zayıflamasıyla I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar küresel ekonomi ve siyaset alanında bir boşluk oluşmuştur. II. Dünya Savaşı sonunda Batı Avrupa ve ABD, açık ticaret koşullarını yeniden inşa ederken 1980'lere kadar dünyanın pek çok ülkesinde ulusal pazarlar ve ekonomiler ön plana çıkmıştır. Sovyet sistemi ve kolonicilik karşıtı bağımsızlık hareketleri kapitalizmin küreselleşme eğiliminin önüne set çekmiştir. 19. yüzyıl boyunca küresel kapitalizmin taşıyıcılığını yapan İngiltere, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu liderliği ABD'ye kaptırmıştır. Bu dönemde Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomileri ABD ekonomisine açılmıştır. Özellikle Amerikan ekonomisinin artan ara ve mamul mallarına uygun pazarlar yaratmak için bu ülkelerde Keynesçi refah devleti politikalarıyla işçi sınıfının gelirleri yükseltilerek montaj sanayileri geliştirilmiş ve gelir düzeyi yükselen işçi sınıfı bu montaj sanayileri tarafından üretilen ürünlerin tüketicisi haline gelmiştir. Bu süreçte devlet ekonomik bir aktör olarak pazara müdahale etmiş 1929 kriziyle ortaya çıkan işsizlik sorununu çözmek için yüksek gelir sağlayan işler yaratmış ve iç pazarın büyümesini sağlamıştır. Böylece emeğin hakları daha da genişlemiş, sosyal güvence, sendikal haklar, yaşlılık, hastalık, işsizlik sigortaları devreye girmiş, çocuk

emeği yasaklanmış ve çalışma koşulları ile pazar yapısı uluslararası serbest ticaret rejimine uyumlu hale getirilmiştir (O'Rourke, 2008:37).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, dünyanın en büyük ekonomik gücü haline gelmiştir. Avrupa ve Japonya yıkılmıştır. Ancak 1970'li yıllarda Keynesçi refah devletine dayalı sermaye birikim modeli içerisinde kâr oranlarının giderek düşmesi ve ekonomik durgunluk sonucunda düşen kâr oranlarını yükseltmek için başvurduğu çare küreselleşmedir. Neo-liberal ekonomi modeline geçilen bu süreçte sendikalar işlevsizleştirilerek ücretler ve refah harcamaları düşürülmüştür. Deregülasyon ve özelleştirme politikalarıyla sermayenin küresel çapta hareket etmesinin önündeki tüm engeller kaldırılmıştır. Kapitalist durgunluğu ortadan kaldırmanın yolu olarak talebi artırmak görülmüştür. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri ve ortamları da bu amaçla geliştirilmiştir. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ve ortamları ile enformasyon kaynakları bütünleşik pazarlama stratejisini kolaylaştırmaktadır. Böylece yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri küresel şirketler için yeni pazarlar yaratmaktadır. Bu pazarlar özellikle insanların "iş dışı" ve eğlence zamanlarını da kapsamakta ve iş dışı zaman pazarlara bağlanıp işin bir uzantısı haline getirilerek tüketiciler yaratılmaktadır. Böylece serbest zaman etkinlikleri kültür ve enformasyon endüstrilerinin ürünleri üzerinden kapitalizmin kâr maksimizasyonu mantığının denetimine sokulmaktadır (Dawson ve Foster, 1996:43).

Enformasyon teknolojilerinin ve mallarının üretimi ve enformasyon hizmetleri Amerikan endüstrisinin ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Yeni teknolojiler 1950'li yıllarda geliştirilmeye başlamıştır. Bankacılık, sigorta, ticaret, ulaşım vs. gibi alanlarda iç ekonomilerin üretim verimliliği enformasyonun işlenmesine ve bilgisayara endekslidir. Bunlar olmadan iş yaşamı yürütülemez. 1950'lerde temel endüstriler otomotiv, petrol, metal, plastik, gıda ve tekstil idi. Oysa günümüzde bu sanayi dalları, yeterince kârlı olmaktan çıkmışlardır. Bunun yerini yüksek teknolojiye dayalı bilgisayar, veri toplama, işleme ve depolama gibi alanlara ayrılan dijital donanım ve içerikler almıştır. Enformasyon donanım ve içerikleri alanındaki gelişmeler şirket sistemi tarafından başlatılmakta, yönlendirilmekte ve uygulanmaktadır (Schiller, 1981).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra; Bilimsel ve teknik bilgi, bilgisayarlaşma, ve küresel şirketlerin etkinliklerinde büyük artış meydana gelmiştir. Enformasyon alanında bilgisayara dayalı çıktılar için özel ve ticari bağlam geliştirilerek kâr amaçlı enformasyon şirketleri gelişmiştir (Schiller, 1991:72). Yeni iletişim ve enformasyon alanı da dahil olmak üzere, küresel ekonominin büyük bir kısmını çoğu Amerikalı olan 100 civarındaki küresel şirket kontrol etmektedir (Chomsky, 2001:111).

1980'li yılların ortalarından itibaren çeşitli finansman grupları bilgisayar ve veri işleme şirketleri telekomünikasyon alanına girerek bu alandaki pazara egemen olan multi-medya devlerini yaratmışlardır. Şirketlerin küresel pazarda etkin hale gelebilmek için finansal açıdan çok güçlü olmaları gerekmiştir. Çeşitli sermaye grupları kendi aralarında birleşerek bu sorunun üstesinden gelmişlerdir. Bu gelişmelerin nedeni sinerji arayışıdır. Sinerjinin kelime anlamı birlikte çalışma, birbirini kuvvetlendirmedir. Sinerji, ekonomik açıdan medya, enformasyon ve kültür endüstrileri alanında farklı unsurları bir araya getirerek üretim ve dağıtım düzeyinde maliyetleri düşürerek kârı artırmak anlamına

gelir. Birleşme ve yöndeşme kapitalistleri harekete geçirmiştir. Ancak gelişmelerin bir de siyasi boyutu vardır. Enformasyon teknolojileri ve içerikleri de dahil olmak üzere, her türlü maddi ve düşünsel kaynağın dağılımı, siyasi iktidar eliyle gerçekleşir. Multimedya ve enformasyon şirketlerinin etkinlik alanının genişletilmesi siyasi güçler tarafından sağlanmıştır. Hükümetler yapmış oldukları keralsızlaştırma politikalarıyla çapraz mülkiyetin önünü açarak bu alana yeni aktörlerin girmesini sağlamışlardır (Barker, 1999:47-50).

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Doğu Avrupa ülkeleri dünya ekonomisinin birer parçası haline gelmiştir. Küresel kapitalizm yatırımlarla, ürünleriyle ve kültürleriyle bu ülkelere girmiştir. Küreselleşme sürecinde ilk başta ve en çok emek yoğun üretim işlerinde çalışan, düşük vasıflı, mavi yakalı işçiler olumsuz anlamda etkilenmişlerdir. 1980'lerin sonunda General Motors'un Michigan'daki fabrikasını kapatması 30 bin kişinin işsiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. Çin ucuz işgücü pazarı olarak kapılarını çok uluslu şirketlere açmıştır. 1990'larda Çin'e yapılan doğrudan yatırımların miktarı artmıştır. Emek girdilerini en aza indirebilmek ve pazarda avantajlı konuma geçmek için yatırımcılar Çin pazarına yönelmişlerdir. Bu dönemde Amerikan ekonomisi kendisini bir hizmet ekonomisine dönüştürmüştür ve internetin ve yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kendisi Amerika'ya ekonomik açıdan olanaklar sunmuştur. Buna göre yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri, hizmetler, araştırma geliştirme işleri Amerika'yı yine dünya ekonomisinin zirvesinde tutacak, yüksek gelir sağlayan işler yaratacaktır. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ve internet, dünya çapında iletişim ve veri akışını mümkün hale getirmiştir. Elektronik ortamdaki dağıtım işinin daha ucuza gelmesi emek maliyetini düşürmekte ve verimliliği artırmaktadır. Özellikle Hintli yazılım uzmanları maliyetleri oldukça düşürmüşlerdir (Farmer, 2007:13). Bilgi ve inovasyon teknolojileri alanındaki bu gelişmeler sayesinde Amerikan ekonomisi daha da büyümüş ve güçlenmiştir (Atkinson, 2004:93).

Küreselleşme, ABD önderliğindeki Avrupa ve Japon sermayelerinin çokuluslu şirketler şeklinde örgütlenerek dünya ekonomisi, siyaseti ve kültürü üzerinde egemenlik kurdukları kapitalizmin yeni bir versiyonudur. Küreselleşme yoluyla kapitalizm coğrafi olarak yatay hem de insan yaşamının bütün alanlarını etkilemesi bakımından dikey bir biçimde yaygınlaşmıştır. Genellikle 1970'lerden itibaren yaygınlaşan bu sürecin bir sonucu olarak, enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeyle birlikte ekonomik güç merkezleri yerel pazarlara doğru yayılmaya başlamış ve böylece küresel sermaye yoğunlaşmıştır. Gelişmelerin sonucunda iletişim ve enformasyonun ulaşım hızı artmış, kıtalararasındaki ekonomik faaliyetlerin eş güdümü ve tek merkezden denetimi mümkün hale gelmiştir. Bu durum, insan, sermaye ve emtia hareketliliğinin ve hızının artmasıyla, üretimin esnekleşmesi, işlerin otomasyona bağlanması, sermayenin küresel çapta işleyişinin ve yoğunlaşmasının ön koşullarıdır (Marcuse, 2001:202).

Küresel Kapitalizmin Teknik Altyapısı: Yeni Enformasyon ve İletişim Teknolojileri

Sanayi Devrimi İngiltere'de gelişmiştir. İletişim teknolojileri de 19. yüzyılda

Batı'da sanayi devrimi sonucunda gelişmiştir. İlk önce telgraf gelişmiş, bunu, telefonun, fax makinelerinin, sinema, radyo ve televizyon, bakır tel, fiber optik kablo gibi uydu iletişimindeki yenilikler takip etmiştir. Bunları bilgisayarlar alanındaki gelişmeler izlemiştir. 1980'lerin sonundan itibaren kişisel bilgisayarlar yaygınlaşmış, telekomünikasyon bu yeni teknoloji ile bütünleşmiştir. Böylece yazı, görüntü, ses ve telgraf bilgisayar üzerinden yöndeşmiş ve böylece siber alan (cyberspace) ortaya çıkmıştır. Bu teknolojiler tarafından biçimlendirilen küresel bir ekonomi ve kültür meydana gelmiştir. Bu dönemde bilgisayar, internet, sosyal medya (you tube, facebook, skype vb) ile akıllı telefonlar yaygınlaşmıştır. Masaüstü, dizüstü, avuç içi bilgisayarlar internete bağlanarak görüntü, ses, video, metin aktarma ve gerçek zamanlı iletişimin gerçekleşmesini sağlayan araçlar olmuşlardır. Bu teknoloji sayesinde herhangi bir metin hiper bağlaçlar (hyperlinks) aracılığıyla web üzerinden başka bir metne bağlanabilir (Valcanis, 2011:33).

İnternet Sovyetlerin olası nükleer saldırılarına karşı koyabilmek için geliştirilmiştir. 1960'lı yıllarda MIT profesörlerinden J.C. R. Licklider önderliğinde Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı Gelişmiş Araştırma Projesi Birimi (U.S. Department of Defense's) Advanced Research Project Agency / DARPA) çalışmaları başlatılmıştır. Birkaç yıl sonra, MIT'den araştırmacı Lawrence Roberts DARPA projesine dahil olmuştur. Roberts, Los Angeles'taki California Üniversitesi (UCLA)'nden Leonard Kleinrock'un paket santrali iletişim konusundaki görüşlerinden etkilenerek çalışmalarını sürdürmüştür. Klasik telefonun aksine paket santrali iletişim, mesajların paketler şeklinde bölünüp taşınmasına ve hedef noktasında yeniden birleştirilmesine imkân tanımaktaydı. 1967 yılında Roberts bu anlayışa dayalı bir bilgisayar şebekesi olan ARPANET'i önermiştir. 1969'da ARPANET'in ilk ağı Los Angeles'taki California Üniversitesi'nde kurulmuştur. 1990'a gelindiğinde bu sistem bugünkü bilinen adıyla internet sistemine dönüşmüştür (Shapiro, 1999:19).

Enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler küresel pazarı kontrol eden çokuluslu şirketlerin öncülüğünde olmaktadır. Bu alanda hükümetler tarafından oluşturulan neoliberalizm, kuralsızlaştırma ve özelleştirme gibi sosyal politikalar da küresel şirketlerin çıkarları doğrultusunda belirlenmektedir. 1990'da Harvard Üniversitesi'nde hükümet yetkilileri ve büyük telekomünikasyon ve bilgisayar şirketlerinin temsilcilerinin buluşmasıyla internetin özelleştirilip ticarileştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu toplantı sonucunda hükümet bu alandan çekilmiş ve alan büyük şirketlere terk edilerek 1993 yılında tamamen özelleştirilmiştir (McChesney, 1999).

Telekomünikasyon, bilgisayar ve medya endüstrileri pazarlarını internet alanına doğru genişletmişlerdir. Böylece, medya, enformasyon, teknoloji, telekomünikasyon alanları iç içe geçmiş ve kullanılan teknoloji, içerikler, sahiplik yapısı ve uygulanan politikalar birbirine benzemeye başlamıştır. Birleşme, ele geçirme gibi tekelleşme eğilimleri sonucunda şirketlerin etkinlik alanları çeşitlenmeye başlamıştır (Golding, 1998a).

İnternetin sahipliği ve pazar yapısı geleneksel medyanın yapısına benzer. Bu alanda da tekelleşme vardır. Tekelleşme sayesinde şirketler maliyetleri düşürme, fiyatları artırma ve pazarı genişletme imkanlarına sahip olmaktadırlar. Tıpkı otomotiv, petrol, demir çelik,

havacılık, kimya, ve ilaç sanayi gibi alanlarda olduğu gibi Amerikan yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ve bunların içerikleri alanlarında da tekelleşme eğilimleri vardır. GE (General Electric), Viacom, Disney, Bertelsman, AOL-Time Warner, New Corp. Microsoft gibi firmalar bu alanda egemendir (Bagdikian, 2000).

Tekelci şirketler enformasyon devriminden en kârlı çıkanlar olmuşlardır. Şirketler bunları yönetim ve denetim amaçlı kullanmaktadırlar. Eşgüdüm, entegrasyon ve farklı birimler arasında enformasyon akışı sağlamak amacıyla bu teknoloji kullanılmaktadır. Birimler arasında gerçek zamanlı bağlantı kurma ve egemen devletlerden gizli enformasyon ve sermaye akışı sağlanır. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki devrim, tekelci kapitalizmin yapısını değiştirmedeği gibi, gelişmeler şirket kapitalizmin denetiminde ve onların ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki dev şirketler birleşerek tekelleşmeye devam etmektedirler. AT&T, NCR ile 1991’de birleşmiştir. AT&T Telecom Inc.’i 1997’de 48 Milyar dolara satın almıştır (Webster, 2002).

İnternetin sahiplik yapısının tekelleşmesi, devlet denetiminin gevşetilmesi, egemenliğin kuralsızlaştırma ve özelleştirme politikalarıyla kâr amaçlı şirketlerin çıkarına olarak düzenlenmesi küresel şirketlerin 1980’li yıllardan itibaren devlet aygıtına da egemen olmalarıyla gerçekleşmiştir. Devletler küresel şirketlerin çıkarları doğrultusunda politikalar geliştirmektedirler. Çünkü, küresel kapitalistler hem çokuluslu şirketleri hem de bu şirketlerin yerel ortaklarını denetlerler. Bu sınıf aynı zamanda hükümetleri bürokratları, politikacıları, küresel ticareti ve küresel yönetici seçkinleri kendi denetimlerinde tutarlar, küresel, ulusal ve yerel düzeyde kendi çıkarlarına hizmet edecek koşulların yaratılmasını sağlar. Küresel kapitalizm çağında merkezi, ulus aşırı bir sınıf yerine bütün yerel, ulusal ve uluslararası sistemi birbirine bağlayan yapıları kontrol eden bir küresel egemen sınıf oluşmuştur (Sklair, 2002).

İnteraktif uygulamalara dayanan dijital ekonomide bu uygulamaların gerçekleşebilmesi için üç faktörün bir araya gelmesi gerekmiştir. Bunlar; iletişim sağlayıcılar arasındaki rekabet; ses, görüntü ve verilerin sayısallaşması (dijitalleşme) ve tüketicilerin elektronik donanımlarındaki değişme. Bilgisayar ve yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle ortaya çıkan “yöndeşme” (convergence); televizyon, telefon, telgrafın kişisel bilgisayarların bir fonksiyonu haline gelmesidir. İnternet aracılığıyla kişisel bilgisayarlar üzerinden ses, görüntü ve veriler iletilebilmektedir. Yöndeşme sonucunda tek bir aygıt (PC ya da cep telefonu + internet) üzerinden bütün iletişim etkinlikleri gerçekleşebilmektedir. Servisler ve aygıtlar daha entegre, kablosuz ağ sayesinde cep telefonu ya da arabalardan internet içeriklerine ulaşma imkanı vardır. Bir modem ve bir printer aracılığıyla evler, iş yerleri, otomobiller, alışveriş merkezleri, bankalar, park ve lokantalar kolayca birbirlerine bağlanabilmektedir. Dijital ağ ve tüketicilerin elektronik aygıtlarının yöndeşmesi sonucunda, dünyanın her yerinden interaktif hizmetlere ve uygulamalara erişmek mümkündür. Küresel pazarın bütünleşmesi ile kapitalizmin önündeki zaman ve mekanın sınırlarından kaynaklanan sınırlamalar ortadan kalkmış ve sanal pazar bir istisna olmaktan çıkarak kural haline gelmiştir. Küresel pazarın işleyebilmesi için teknik altyapı ve enformasyon önemli ve gereklidir. Bunun için bütün dünyayı tek başına küresel bir Pazar haline getiren bilgisayar ve internet

teknolojileri IMF, WTO, Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından da desteklenmiştir (Crafton, 2002:38).

İnternet aracılığıyla küresel bir ağ toplumu (network society) ortaya çıkmıştır. Fiziksel sınırlar aşarak zaman ve mekan ötesiyle enformasyon paylaşma ve iletişim kurma imkanı doğmuştur. İnternet sayesinde telgraf, telefon, radyo ve televizyon gibi elektronik iletişim ortamları ve biçimleri birleşerek tek bir telekomünikasyon, enformasyon ortamı, ticaret ve hatta kültür ortamının yanı sıra kullanıcı kaynaklı, profesyonel olmayan yeni bir sosyal medya ortaya çıkmıştır. Günümüzde bütün dünya enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin egemen biçimi olan bilgisayar ve internet sayesinde aynı anda yazma, basım, okuma, sesli ve görüntülü materyal aktarma, kurgu yapma ve gösterme imkânı ortaya çıkmıştır. İnternet sayesinde bütün bu unsurlar elektronik iletişim şebekesi ya da kablosuz olarak gönderilip alınabilen bir siber alan (cyberspace) yaratmıştır. Amerika Birleşik Devletler'nde ortaya çıkan siber uzay, bütün dünyayı ve hatta onun ötesinde "Zamanı ve mekanı" çabuklaştırmak için kullanılan uyduları da kapsayan metaforik/mecazi bir alandır (Valcanis, 2011:35).

Dijital Ekonomi ve Yeni Olanaklar

Teknoloji alanındaki her gelişme aynı zamanda ekonomik bir etkinliktir. Yeni teknolojiler toplumda yeni ihtiyaçlar yaratır. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri ile bunların içerikleri, toplumu gerçekten değiştirmiş midir? Her yeni teknolojik gelişme, enformasyon toplumu kavramsallaştırmasında olduğu gibi, bir toplumsal devrim olarak kabul edilebilir mi? Teknolojiyi geliştirenler ve toplumsal ihtiyaçları belirleyenler, ekonomik ve siyasal kararlar alıp, bunları hayata geçirme imkanlarına sahip olan küresel şirketlerdir. Yeni teknolojinin sunduğu imkânlardan her zaman, Time Warner, Pearson, Bertelsman gibi küresel aktörler daha çok faydalanabilirler. Teknoloji ve içerikte arz talepten önce gelir. İçerik teknolojinin yan ürünüdür (Williams, 2001). İçeriklerle taşınan enformasyon bir emtiadır ve pazar mekanizması içerisinde işlem görür. Enformasyon üretimindeki amaç, kâr elde etmektir, toplumun bilgi ihtiyacını karşılamak değil. Kâr maksimizasyonu ve emtialaşma, enformasyonun üretim, dağıtım, erişim ve tüketimini belirler (Schiller, 1981).

Bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin internet yoluyla yöndeşmesi, enformasyon ve teknolojinin elektronik ticareti, örgütsel yapıda büyük değişikliklere neden olmuştur. Yeni teknolojilerin kendisi büyük bir küresel pazar için donanım ve içerik üretmektedir. Yeni teknoloji ile birlikte hukuki, toplumsal, etik, siyasi ve kültürel alanda da değişiklikler olmuştur. Üretim bandının yerini ofis ve bilgisayara dayalı işler almıştır. İnternet sayesinde elektronik ticaret gelişmiştir. Yeni rekabet stratejileri ortaya çıkmış ve iş süreçleri ile örgütsel yapılarda değişiklik meydana gelmiştir. Küresel pazara dayalı bir ilişki ağı oluşmuştur. İnternet, yeni iletişim teknolojileri ve enformasyon kapitalist sistemin işleyişini sağlayan önemli ortamlardandır. Bütün işler bilgisayar sistemleri ve enformasyonla bütünleşmiştir. Yeni teknolojiler bilimsel araştırmalarda, sağlık, eğitim ve yönetimde de kullanılmaya başlanmıştır. İnternet üzerinden tüketici tercihleri ve kamuoyu araştırması yapılabilmektedir. İnternet sayesinde gerçek zamanlı veri tabanı

araştırmaları ile deney ve gözlem yapma imkanı da bulunmaktadır. İnternet sayesinde bireysel tüketicileri hedef alan daha etkin ve yeni reklam mecraları oluşmuş ve hem depolanmış bilgiye hem de tüketicilere aynı anda ulaşma (reklam) imkanı doğmuştur (Lane, 1999:34).

Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri, kapitalizmin tam olarak erişemediği bölgelere yayılmasına imkan sağlamıştır. Hükümetler ve güçlü küresel şirketler enformasyon akışını kontrol etmişler ve ekonomik ve siyasi açıdan büyük bir güç haline gelmişlerdir. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ticari süreçlere ve yönetsel amaçlarla uygulanmasıyla küresel şirketler sahip oldukları pazar imkanlarını genişleterek daha da zenginleşmişlerdir. İnternet sayesinde kapitalistler kendi ülkelerinde mevcut olmayan kaynaklara erişim için küresel pazara ulaşma imkanı sağlamıştır. Ayrıca şirketler internet aracılığıyla emek yoğun hizmetleri daha ucuza dağıtma imkanına kavuşmaları sonucunda kârlarını daha da artırırken; tüketicilere, daha ucuza mal olan çok geniş bir mal hizmetler listesi sunarlar. İnternet ayrıca dağıtık konumdaki tüketicilere ulaşarak (On-line satış, perakende satış, internet yoluyla sipariş, reklam ve pazarlama imkanları aracılığıyla) pazarları genişletme ve kârları artırma imkanı sağlar (Seymour, 2004:47).

Enformasyon Toplumu ve Bilginin Demokratikleşmesi Söylemi

İnternet zaman ve mekanın sınırlarını ortadan kaldırmış ve herhangi bir yerde herhangi bir zamanda bilgiye ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Fiziksel olarak gidilemeyen yerlere internet ortamında erişmek mümkün hale gelmiştir. Gerek sözlü, gerekse de görüntülü olarak insanlarla ilişki kurmak ve enformasyona ulaşmak bir “tık” uzaklıktadır. Demokratik ülkelerde siyasiler seçmenlerine, hükümetler yurttaşlarına web siteleri aracılığıyla ulaşmaktadırlar. İnsanlar bakanlıkların internet sitelerine ve kütüphanelerine kolayca ulaşabilmektedirler (Fagin, 2002:38).

Enformasyon çağına girildiğini iddia edenlerin temel varsayımlarından birisi de yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin toplumu demokratikleştirdiğidir. İnternet tek bir kişiye ya da kuruma ait olmayan yapısı ve telif ile korunmaması sonucunda kamusal amaca hizmet edebilecek açık bir faaliyet alanıdır. Bu özellikler bilgisayar kodları tarafından şekillendirilip değiştirilebilir ve teknik bilgiye sahip olmayanlar bu değişimi gerçekleştiremezler. Ancak bu demokratikleştirici özelliklerine karşı internet demokratik olmayan yönetimler tarafından sansürlenebilmektedir. Örneğin, Suudi Arabistan internet içeriklerine filtre uygulamakta, İran sohbet (chat) odalarında aynı anda sadece iki kişinin sohbet etmesine izin vermektedir (Saphiro, 1999:14).

Eleştirel ekonomi politik yaklaşımla bakıldığında, demokratik Batı ülkelerinde de çok az sayıdaki küresel şirketin yeni teknolojilerin donanım ve içerikleri de dahil olmak üzere hayatın her alanına egemen oldukları, enformasyon devriminin yüksek teknoloji firmaları ve büyük siyasi güçler tarafından denetim altında tutulmasından neredeyse hiç bahsedilmemektedir. Bugünün oligopolistik pazar yapısı içerisinde, şirketler teknoloji ve enformasyonu daha fazla denetim altına alabilmek ve pazarı ele geçirebilmek için mücadele etmektedirler. Bit’ler şeklinde yayılan enformasyon ve görüntüler, telefon ve

kablo şirketleri tarafından kontrol edilmektedir. Üretim, dağıtım ve tüketim zincirleri küresel şirket evlilikleri yoluyla bütünleşik bir faaliyet haline gelmektedir. Yeni enformasyon teknolojilerini ve içeriklerini kontrol etme arayışlarının arkasında kâr ve iktidar güdüsü bulunmaktadır (Dawson ve Foster, 1996:44).

Siber alanda özel şirketlerin egemen olması bile demokrasi açısından bir tehlike ve tehdittir. Amerikan kökenli ulus aşırı şirketler sadece Amerikan pazarını değil, küresel pazarı da kontrol etmektedirler. Giderek daha fazla insanın internet kullanması, dünyadaki çok büyük sayıda insanın, ekonomik ve kültürel nedenlerle bu teknolojilere ve içeriklere erişimden dışlandığı gerçeğini değiştirmez (Bettig, 1997). Telekomünikasyon, telefon, bilgisayar ve internet gibi alanlarda güçlü küresel şirketler egemendir ve bunlar neo-liberal politikalara göre kâr amaçlı işlemektedir. SYoksul ülkelerin insanları ve zengin ülkelerin yoksulları, teknolojilere ve içeriklere erişimden mahrum bırakılmaktadır (Golding, 1998). Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri bir yandan yeni eşitsizlikler yaratırken bir yandan da içinde gerçekleştiği kapitalist sistemin doğasından kaynaklanan kadın-erkek, zengin yoksul, eğitilmiş eğitimsiz, kırsal kent arasındaki eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanımına etki eden faktörler arasında cinsiyet, gelir, yaş, eğitim düzeyi ve içinde bulunulan bölgedeki altyapı mevcudiyeti bulunmaktadır (McChesney,1997).

Enformasyona erişim konusundaki eşitsizlik, sınıfsal eşitsizliklerin bir sonucudur. Her toplumda enformasyon zenginleri ve yoksulları vardır. Enformasyon teknolojilerine ve bunların içeriklerine erişim için temel faktör gelir düzeyidir. Enformasyon yoksulları sadece az gelişmiş ülkelerde bulunmaz. Zengin Batılı kapitalist ülkelerin içinde de enformasyon zenginleri ve yoksulları bulunmaktadır. Enformasyonun çoğalması toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmamış, aksine sosyal sınıflar arasında enformasyon açıklığı daha da artmıştır. Ekonomik ve eğitim olarak ayrıcalıklı konumda olanlar sofistike enformasyon kaynaklarına erişimde daha avantajlıdır. Bu sınıflar online veri tabanlarına, gelişmiş enformasyon ve bilgi teknolojilerine ve ortamlarına erişebilirken alt sınıflara mensup insanlar magazin, eğlence, dedi kodu gibi içeriklere erişebilmektedirler (Schiller, 1996).

Bir enformasyon kaynağı olarak internet kütüphanesinde uzmanlar belirli kitapları seçmekte ve organize etmektedir. Düzenleyiciler, kullanıcıların nelere, ne oranda ulaşmasına izin verirlerse kullanıcılar o oranda bu bilgi kaynağından faydalanabilmektedirler. Milyonlarca siteden çok küçük bir kısmı kataloglanmıştır veya erişilebilir konumdadır. Pek çok site arama motorlarında yer almaz. Ayrıca erişime açık olan sitelerin çoğunun sıradan kullanıcı için çok az bir kullanım değeri vardır. İnternetin toplum için bir enformasyon kaynağı haline gelebilmesi için kamucu bir toplumda toplumun yararına olacak şekilde bütün bilgilerin organize edilerek tek bir ortamda herkesin erişimine açılması ile olur ki, neo-liberal dünyada buna imkân bulunmamaktadır. Ayrıca insanların bir enformasyon kaynağı olarak internete erişimi için gerekli altyapı ve sistemler de para karşılığında hizmete sunulmaktadır (Wade, 2002:450).

Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ile bunların içeriklerine erişim tüketicilerin sosyo ekonomik ve kültürel konumlarına bağlıdır. Erişim altyapıya,

teknolojik ürüne ve içeriğe erişimi kapsar. Bu açıdan erişim sadece belli bir hizmet ya da teknolojiye değil, enformasyon olanaklarına erişimi kapsar. Mali bir yük olan bilgisayar aboneliği, bilgisayar okur-yazarlığı ve bilgisayar teknolojisinin diğer unsurları internet teknolojisini kullanmanın ön şartıdır. Erkekler kadınlara göre daha çok erişim imkanına sahiptir. Gelir düzeyi yüksek olanlar teknolojiye ve enformasyona daha kolay erişmekte ve kullanmaktadırlar. Eğitim düzeyi yüksek olanlar ve beyaz yakalılar, düşük eğitim ve beceri düzeyine sahip olanlara göre, enformasyon teknolojilerine ve içeriklerine fiziksel ve toplumsal olarak daha çok ve daha kolay erişmektedirler. Genç insanlar da yaşlılara göre enformasyon teknolojilerini ve içeriklerini daha çok kullanma eğilimindedirler. Bu teknolojileri ve içeriklerini en çok kullanan grubun 18-39 yaş grubu olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde kırsal alana göre, kentsel alanlarda yaşayanların toplumsal ve mekânsal konumu erişimi ve kullanımı kolaylaştırmaktadır. Kentlerde, beceri ihtiyacı ve beceriyi kazanma imkanı yeni enformasyon teknolojilerine erişme ve bunları kullanma ve bilgiyi yorumlama olanakları ile enformasyon teknolojilerinin altyapısı ve erişim olanakları daha fazladır (Alampay, 2006:11).

Dünya sistemi açısından bakıldığında enformasyon ve yeni iletişim teknoloji altyapısının en zayıf olduğu bölge Afrika kıtasıdır. Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde neredeyse her hanede telefon hattı, kablosuz internet, cep telefonu ya da avuç içi veya dizüstü bilgisayarlar aracılığıyla internete erişmek mümkündür. Ancak Afrika başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde internet donanım ve içeriğini satın almak ve kullanmayı sürdürmek Batılı ülkelerin ölçülerine göre pahalı bir etkinliktir. Kişi başına düşen telefon sayısının, bilgisayar ekipmanına erişimin, en ilkel enformasyon şebekelerinin ve medya sistemlerine erişimin en düşük düzeyde gerçekleştiği kıta Afrika'dır. Afrika kıtasının pek çok yerinde ulusal elektrik şebekesi tam olarak kurulmuş değildir. Elektrik altyapısı olmadan bilgisayar ve interneti kullanma olanağı yoktur. Afrika'da internet kullanıcılarının büyük çoğunluğu ekonomik durumu iyi olan eğitilmiş erkeklerden oluşmakta, bu durumda internetin kendiliğinden, başka tarihsel ve toplumsal şartlar oluşmadan, demokrasiyi getireceği varsayımı yanıltıcıdır. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve tarihsel sorunları kendiliğinden otomatik olarak çözemez. Enformasyon teknolojileri ve bu alandaki etkinlikler pek çok insan için pahalı bir etkinliktir (Langmia, 2006:148).

Dolayısıyla enformasyonun çok olması ve fazla üretilmesi, bu enformasyona serbestçe ve istenildiği gibi ulaşılmasını kendiliğinden sağlamaz. Enformasyonun üretimi, dağıtımını, bölüşümü ve tüketimi ile bunlara erişim tamamen kapitalist pazar mekanizması içerisinde gerçekleşmektedir. Büyük şirketler yeni teknolojileri ve bunların içeriklerini kullanarak dünyanın her yanındaki yatırımlarını ve işlerini organize ederler. Bu teknolojiler, karar alma ve yerleşme stratejilerine imkan sağlarlar (Schiller, 1995).

Yeni Bağımlılık ve Kültür Emperyalizmi

1950'li yıllarda gelişmekte olan ülkelere enformasyon ve iletişim teknolojilerinin girmesiyle bu ülkelerdeki vatandaşların modern fikir, düşünce ve değer yargılarıyla donanarak o ana kadar gelişmelerine engelmis gibi sunulan geleneksel düşünce ve iş yapış

biçimlerinden kurtularak modernleşip geliştirecekleri söylenmiştir. Modern düşüncenin gelişmesiyle topluluk insanının yerine girişimcilik ruhu taşıyan birey geçecektir (Lerner, 1958). Oysa tarihsel gelişmelere göre, bu ülkeler modernleşemedikleri gibi, metropol ülkelerle aralarında yeni bir bağımlılık ilişkisi gelişmiştir.

Belirli alanlarda gelişmeler kaydeden Üçüncü Dünya ülkeleri bağımsız şekilde teknoloji üretme imkanlarına sahip değildir. Donanımların ve içeriklerin çoğu Batılı ülkelerde üretilmektedir. Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmiş ülkelere bağımlılığının, sanayi, yatırım ve ticaret alanlarının yanında, gözlemlendiği alanlardan birisi de yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ile bunların içerikleridir. Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımlılıkları uydu iletişim sistemleri, bilgisayar donanımı ve yazılımı alanı ile verilerin toplanması işlenmesi, saklanması ve yayılımı alanlarındadır. Bu durum üçüncü dünya ülkelerinin her türlü etkinliklerini sekteye uğratan önemli bir dezavantajdır (Chandra, 1992:3).

Bu durum tipik bir kültür emperyalizmi göstergesidir. Kültürel emperyalizm, Batılı ülkelerin, diğer ülkeleri, kendi teknolojilerine ve kültürel ürünlerine bağımlı kılarak onlar üzerinde bir denetim mekanizması kurmasıdır. Batı'nın sanayileşmiş ülkeleri teknolojik üstünlük sayesinde telekomünikasyon ve enformasyon alanını da dünya ticaretini ve sermaye birikimini geliştirmek için kullanmışlardır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin her unsuru, donanımdan içeriğe kadar bağımlı konumdaki ülkeleri işgal etmektedir. Bu ülkeler sanayileşmiş Batı karşısında kendi ekonomik ve kültürel bağımsızlıklarını sürdürmemektedirler (Joel, 1995:189).

Tekelleşme, enformasyon sağlayan farklı kaynakların sayısının azalmasına, dolaşıma sokulacak enformasyonun seçilerek aktarılmasına yani küresel şirketlere kâr sağlayacak enformasyonun aktarılmasına ya da onların çıkarına olmayan enformasyonun kısıtlanmasına neden olmaktadır. Küresel şirketlerin Ar-Ge birimlerinde büyük miktarlarda paralar harcanmakta, özellikle bilgisayar teknolojisi tıp, kimya, biyoloji gibi alanlarda üretilen bilgilerin patentleri de bu şirketlere ait olmaktadır. Şirketler Ar-Ge faaliyetlerini toplumsal ihtiyaçları karşılamak için değil, kâr amaçlı yapmaktadırlar. Merkez ülkelerdeki küresel şirketler enformasyon ve iletişim teknolojilerini kendi ülkelerinin koşullarında geliştirmekte ve bunların ürünlerini üçüncü dünya ülkelerine ihraç ederek bağımlılık ilişkisinin yeni bir biçimini yaratmaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerin siyasileri ve iş dünyası, sınırlı kaynakları kendi insanların ihtiyaçlarını karşılamak yerine Batılı şirketlerden enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ürünü olan donanım ve içerikleri ithal için kullanmaktadırlar. Bu donanım ve içeriklerin modası çok kısa bir sürede geçmekte ve yenileri ithal edilmektedir (Leye, 2009:30).

Gelişmekte olan ülkelerdeki kullanıcılar, donanım ve içeriğin gelişmiş yeni versiyonlarını takip etmek zorundadırlar. Kullanıcı sayısı arttıkça bağımlılık daha da artmaktadır. İçerikler sürekli yeniden yazılmakta, bilgisayarların işlem hızı artırılmakta, donanım üretenler de, yazılımın daha hızlı çalışabilmesi için bellekleri büyütmektedir. Teknoloji ve içerikteki bu gelişmeler teknolojiyi geliştirenlerle bu teknolojiye bağımlı olanlar arasındaki refah farkını daha da artırmakta, böylece bağımlılık pekişmektedir (Schiller, 1996).

Örneğin, Microsoft firması her zaman yazılımın bir üst versiyonunu geliştirmektedir. Bu içerikler de en gelişmiş donanım ile birlikte çalışmaktadır. Bağımlı konumdaki ülkelerdeki kullanıcılar bu değişime ayak uydurmak için donanım ve içerikleri sürekli yenilemek zorundadırlar. Bu yolla küresel şirketlere kaynak aktarımı gerçekleşir. Küresel yazılım pazarının % 75'ini Amerikan şirketleri ele geçirmişlerdir. İçeriği ve donanımı geliştirme fikri öncelikle büyük şirketlerden gelir. Daha küçük şirketler de büyüklerin yarattığı eğilime uyarlar (Wade, 2002). Patent ve telif haklarıyla küresel şirketlerin hakları garanti altına alınır. Ses, görüntü, metin, sayısal veriler, elektronik kitap ile sinema filmleri ve müzik eserleri fikri mülkiyete tabidir ve telif hakkı ödenmeden yapılan kopyalama, dağıtma, gösterme ve paylaşma faaliyetleri teknik takibe uğramakta ve ağır yaptırımlarla karşılanmaktadır (Cate, 1997).

Yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri Amerika Birleşik Devletleri'nde icat edildiği ve bunların içeriklerinin çoğu orada üretildiği için, bu teknolojiler ve içerikleri Amerika'nın egemen değerlerini yayar (Underwood, 2002:265). Ayrıca İnternetin egemen dili İngilizce'dir. Dünya nüfusunun yüzde onunun dili İngilizce olmasına rağmen, İnternette bulunan içeriğin % 60'ı İngilizce'dir. Bu içeriğiyle İnternet ve diğer teknolojiler yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin küresel kapitalist ekonomiye hizmet etmesini sağlar. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin donanım ve içeriklerinin ithali pek çok ülkeyi Batılı küresel şirketlere bağımlı hale getirmiştir. Küreselleşme sürecinde uygulanan neo-liberal politikalar, telekomünikasyon alanlarının kuralsızlaştırılması bu aladaki ithalatın artmasına ve yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin donanım ve içeriği alanındaki bağımlılığın da artmasına neden olmuştur (Schiller, 1999).

Sonuç

Günümüzde en hızlı gelişen alanlardan birisi de yeni enformasyon teknolojileri ve bunların içerikleri olarak enformasyon alanıdır. Bu alanlardaki gelişmeler, düşen kâr oranlarını yükseltmek için gündeme getirilen neo-liberal politikaların uygulandığı kapitalizmin küresel aşamasına denk düşen gelişmelerdir. Küresel sermayenin egemenliği ve aldığı kararlarla yönlendirdiği bu süreçte neo-liberal politikaları benimseyen ve uygulayan hükümetler, deregülasyon uygulamalarıyla küresel sermayenin önündeki hukuki engelleri kaldırırken yeni enformasyon teknolojileri ve bunların içerikleri alanı kapitalist mülkiyet ve iktidar ilişkilerine göre şekillenmektedir.

Enformasyonel mal ve hizmetleri sağlayan endüstriler, içinde yer aldıkları kapitalist ekonominin genel dinamikleri tarafından yapısal olarak şartlandırılmaktadır. Genel ekonomi içerisinde enformasyon üretiminin miktarı, önemi ve yeri artmıştır. Ancak enformasyon kamusal amaçla kullanılan serbest bir mal değil, piyasada satılmak için üretilen bir emtiadır. Enformasyon ekonomisinde üretilen enformasyonun çoğunluğu, pazarlama, reklam, tüketim gibi kapitalizmin işleyişi ve yeniden üretimi ile ilgili içeriklerden oluşur. Enformasyon teknolojileri, turizm, gıda, dekorasyon, sağlık, güzellik, kişisel bakım, gibi alanlarda, tüketicilere yeni ürünler ve hizmetler sunmak için e- pazarlama, e-ticaret gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

Dünya sistemi içerisinde bağımlı konumda olan ülkeler de enformasyon teknolojileri ve içerikleri alanındaki bağımlılık daha da pekişmiştir. Yeni enformasyon teknolojileri ile bunların ürünleri Batılı kapitalist gelişmiş ülkelere doğru tek yönlü bir serbest akıştır ve bu süreç küresel şirketlerin kontrolündedir. Enformasyon teknolojileri ve içerikleri küresel şirketlerin hem teknik, enformasyonel ve ideolojik altyapısını oluşturmada hem de içerikleriyle Batıda üretilen mal ve hizmetlere talep yaratarak küresel kapitalizmi yeniden üretmektedirler.

Teknoloji sürekli yenilenmekte ancak her yeni teknoloji kapitalist toplumlarda kapitalist mülkiyet ve iktidar ilişkileri çerçevesinde geliştirilmekte, üretilmekte ve dağıtılmaktadır. Teknolojinin toplum tipini de kolayca değiştirdiği gibi teknolojik determinist bakış açısı yerine, yeni enformasyon teknolojileri ve bunların içeriklerinin topluma sunduğu olanakları ve sınırlılıkların daha tarihsel, toplumsal ve bütüncül bir bakış açısı ile analiz edilmesi gerekmektedir. Yeni enformasyon teknolojileri ve bunların içeriklerinin üretim ve dağıtım yapısı ile bu alandaki şirketlerin örgütlenme yapılarına bakıldığında bunların kapitalist işletmeler olduğu görülür. Bu alandaki gelişmelerin tamamı kâr amaçlı ekonomik etkinliklerdir. Bu alanda, toplumsal eşitsizlikler vardır ve bu eşitsizlikler teknolojinin kim tarafından ne amaçla geliştirileceği ve hangi amaçlarla kullanılacağını belirlemektedir. Kapitalistler, yatırım, araştırma geliştirme, planlama, fikir ve tasarım ile teknoloji ve bunların içeriklerinin yaratılması aşamalarını finansörler olarak kontrollerinde tutarlar ve ortaya çıkan ürünlere de sahip olarak bunları kâr amaçlı kullanırlar. Hükümetler de özelleştirme, kuralsızlaştırma gibi politikaları hayata geçirerek bu sürecin işlemlerini sağlar. Bu teknolojiler kapitalist üretim ve mülkiyet ilişkileri ile var olan iktidar ilişkileri çerçevesinde zamanın ve mekanın kapitalist iş yapış biçimini optimize etmek ve kolaylaştırmak için yeniden örgütlenmesini sağlamaktadır. Yapılan bu incelemeden de anlaşılacağı üzere, yeni enformasyon teknolojileri ve bunların içerikleri kendilerini üreten ve dağıtan küresel şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.

Enformasyon toplumu, sanayi ötesi toplum, post-modern toplum gibi kavramlarla çeşitli düşünürler tarafından ifade edilen şekliyle yeni ve kapitalizmden bağımsız ayrı bir sosyal sistem söz konusudur. Oysa bu iddiaların geliştirildiği dönemde finansal sermayenin kapitalist sistem içerisindeki egemenliği artmıştır. Küresel kapitalizm döneminde yaşanan bu gelişmelerle kapitalizmin temelini oluşturan mülkiyet ve iktidar ilişkileri ile emtialaşma, pazarlama, kâr amaçlı üretim, dünya çapındaki sınıfsal ve ülkeler arasındaki eşitsizlikler ortadan kalkmamıştır aksine gelişen teknolojiler bu eşitsizlikleri daha da artırmıştır. Buna göre küresel kapitalizmin temel özellikleri değil, görünüşü değişmiştir. Enformasyon teknolojileri ile bunların içerikleri ile her türlü mal ve hizmet yine küresel sermayenin denetiminde büyük ölçekli işliklerde kapitalist pazar ilişkileri çerçevesinde üretilip, dağıtılmakta ve tüketilmektedir. Küresel kapitalistlerle çalışanlar arasındaki sınıfsal ayrımlar çıkar ve karşıtlıklar tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar artmıştır.

Kaynaklar

Alampay, Ervin A. (2006). “Beyond Access to ICTS: Measuring Capabilities in the Information Society”, *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*. 2 (3), s. 4-13.

Atkinson, Robert (2004). “The New Knowledge Economy”, *Issues in Science and Technology*. 20 (3), s. 93-95.

Bagdikian, Ben H. (2000). *The Media Monopoly*, 6th Edition. Boston: Beacon Press.

Barker, Chris (1999). *Television, Globalization, and Cultural Identities*, Buckingham: Open University Press.

Bell, Daniel (1973). *The Coming of Post-Industrial Society*, New York: Basic Books.

Bettig, R. V. (1997). “The Enclosure of Cyberspace”, *Critical Studies in Mass Communication*, 14, s. 138-157.

Castells, Manuel (2001). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society*, Oxford: Oxford University Press.

Castells, Manuel (1998). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume: III. End of Millennium*, Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture .Volume:I. The Rise of Network Society*, Oxford: Blackwell.

Cate, Fred, H. (1997). *Privacy in the Information Age*, Washington D.C.: Brooking Institution Press.

Chandra, Rajesh (1992). *Industrialization, and Development in the Third World*, London: Routledge.

Chomsky, Noam (2001). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, M. Erdem Sakınç (çev.), Ankara: Ütopya.

Crafton, Christine (2002). “Making a Difference Globally- How the Internet and Other Forms of Information Technology are Transforming Global Economics and Politics”, *World and I*, 17. (1), s. 38.

Curran, James (1999). “Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası”, *Medya, İktidar, İdeoloji* (içinde), Mehmet Küçük (der.), Ankara: Ark, s.397-435.

Dawson, Michael ve Foster, John Bellamy (1996). “Virtual Capitalism: The Political Economy of the Information Highway”, *Monthly Review*. 48 (3), s. 40-48.

Fagin, Barry S. (2002). “Intellectual Freedom and Social Responsibility: As We Grow More Dependent on the Internet, We Grow More Vulnerable”, *World and I*, 17(3), s.38.

Farmer, Brian (2007). “*A World of Opportunity: Although Some World Economic Changes Have Negatively Affected American Workers, the United States is Uniquely Positioned to Thrive in the Global Economy*”, *The New American*, 23(13),s.12-14.

Golding, Peter (1998).“*Worldwide Wedge: Division and Contradiction in the Global Information Infrastructure*”, D. Thussu (der.), *Electronic Empires*, London: Arnold. s. 135-148

Golding, Peter (1998a). “*Global Village or Cultural Pillage? The Unequal Inheritance of the Communications Revolution*”, R. W. McChesney, E. M. Wood and J. B. Foster (der.), *Capitalism and the Information Age: The Political Economy of the Global Communications Revolution*, New York: Monthly Review Press. s. 69-86.

Harvey, David (1989). *The Condition of Postmodernity*, New York: Basic Books.

Joel, Smith (1995). *Understanding the Media: A Sociology of Mass Communication*, New Jersey: Hampton Press Inc.

Lane, Neal (1999). “*Understanding the Digital Economy*”, *Presidents & Prime Ministers*. 8(3), s.34.

Langmia, Kehbuma (2006). “*The Role of ICT in the Economic Development of Africa,: The Case of South Africa*”, *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*. 2(4), s. 144-151.

Lerner, Daniel (1958). *The Passing of Traditional Society*, Illinois: Free Press.

Leye, Veva (2009). “*Information and Communication Technologies for Development: A Critical Perspective*”, *Global Governance*, 15(1), s.S29-32.

Marcuse, Peter (2001). “*Küreselleşmenin Dili*”, Ali Tartanoğlu (çev.), *Mülkiye*, XXV (229), s. 201-206.

McChesney, Robert W. (1999). *Rich Democracy, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*, Chicago: University of Illinois Press.

McChesney, Robert W. (1997). *Corporate Media and the Threat to Democracy*, New York: Seven Stories Press.

Mosco, Vincent (1996). *The Political Economy of Communication: Rethinking and Renewal*, London: Sage.

Murdock, Graham (1999). “*İletişim, Modernlik ve İnsan Bilimleri*”, Mehmet Küçük (der.), *Medya, İktidar ve İdeoloji*, Ankara: Ark, s. 437-455.

O’Rourke, Kevin (2008). “*The Politics of Globalization: Lessons From History*”, *The International Economy*, 22(3), s. 36-39.

O’Shaughnessy, Michael ve Stadler, Jane (2008). *Media & Society*, 4th Edition, New York: Oxford University Press.

- Shapiro, Andrew L. (1999). “*The Internet*”. *Foreign Policy*, Summer, s. 14-19.
- Schiller, Dan (1999). *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*, Cambridge: MIT Press.
- Schiller, Herbert I. (1996). *Information Inequality*, New York: Routledge.
- Schiller, Herbert I. (1995). “*Information and Advanced Capitalism*”. Frank Webster (der.) *Theories of the Information Society*, London: Routledge, s. 74-100
- Schiller, Herbert I. (1991). *Culture Inc: The Corporate Takeover of Public Expression*, New York: Oxford University Press.
- Schiller, Herbert I. (1981). *Whose New International Economic and Information Order? Who Knows: Information in the Age of The Future 500*, Norwood: Ablex.
- Schiller, Herbert I. (1973). *The Mind Managers*, Boston: Beacon Press.
- Seymour, Richard (2004). “*Access All Areas: If Knowledge is Power the Internet Has Placed an Invaluable Too in Our Hands, However, Like All Forms of Power Its Use is Open to Abuse*”, *The Middle East*, 348, s.46-47.
- Sklair, L. (2002). *Globalization: Capitalism and its Alternatives*, New York: Oxford University Press.
- Underwood, William (2002). “*Embracing Cyberspace - the Evolution of Japan's Internet Culture*”. *World and I*, 17(6), s. 265.
- Valcanis, Tom (2011). “*An iPhone in Every Hand: Media Ecology, Communication Structures and the Global Village*”, *A Review of General Semantics*, 68(1), s.33-40.
- Wade, Robert Hunter (2002). “*Bridging the Digital Divide: New Route to Development or New Form of Dependency*”. *Global Governance*. 8 (4), s.443-456.
- Wasko, Janet (1989). “*What's So 'New' About the 'New' Technologies in Hollywood? An Example of the Study of Political Economy of Communications*”. Brenda Dervin. Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe, ve Ellen Wartella (der.), *Rethinking Communication: Volume Exemplars*. London: Sage Publications, s.474-485.
- Webster, Frank (2002). *Theories of the Information Society*, 2nd Edition. London: Routledge.
- Williams, Raymond (2001). “*Teknoloji ve Toplum*”, *Doğu-Batı*, 4(15). Mayıs-Haziran-Temmuz, s. 227-238.

Copyright of Journal of Communication Theory & Research / Iletisim Kuram ve Arastirma Dergisi is the property of Gazi University, Faculty of Communication and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.